

VEGYESEK.

Jelentés az Erdélyi Múzeum Állattári állapotáról az 1902-ik esztendőben.

Tisztelt Közgyűlés! Nagyon rövidre foghatnám jelentésemet. Már többször elmondottam az állattár sok óhaját és elpanaszoltam búját-baját, a melyek a többi táréival meglehetősen közösek. Az Erdélyi Múzeumegylet közgyűlése meghallgatott hol türelemmel, hol türelmetlenül, — és a mit segíthetett, az hol semmi, hol annál is kevesebb volt.

De hát miből és mivel is segíthetett volna?!

Az Erdélyi Múzeumegylet igazgató-választmányába, hosszú évek tespedése után, lassanként új szellem, az egyes tárukba új élet költözött. Ma már az igazgató-választmány érzi, hogy nem múmiát gondoz, hogy az Erdélyi Múzeumot fejleszteni kellene; ma már minden tárban sokat dolgoznak és még többet akarnának dolgozni.

Ha mégsem szorítkozik csupán az állattár múlt évi gyarapodásának és munkásságának ismertetésére, annak oka az a tapasztalat, a melyet éppen az igazgató-választmány jóakarata és az állattár törekvései között egyrésztől és az elért eredmény között másrésztől mutatkozó aránytalanság érlelt meg bennem az utóbbi évek folyamán.

Föltéve, és aligha csalódom e föltevésben, hogy ez az aránytalanság a többi tárat illetőleg is meg van, belőle annak a megállapítása következik, hogy az Erdélyi Múzeumegylet a maga erejéből és a jelenlegi szervezetével számbavehető korszerű természetrajzi múzeumot föntartani és fejleszteni nem képes. Hogy a tisztelt Közgyűlés ne áltassa magát, tartozom ez igazságot őszintén megmondani.

A míg a választmány és az egyes táruk nem tették meg, a mit tehettek volna, azt lehetett hinni, hogy a siker csak az akaráson múlik. Ma már bizonyult, előttem legalább, az akarásnak hiábavalósága.

Nem mondom, hogy az Erdélyi Múzeumegylet ma már minden erejét múzeumára fordítja. Arra anyagi erejének ma is még csak egyharmada jut; a másik harmadot fölemészti a szakosztályok, a

harmadikat fölemészti egy olyan szervezet, a mely nincs kellő viszonyban ezzel az anyagi erővel. Egyletünk szétforgácsolja erejét és a kelleténél nagyobb lábon él, a mennyiben egyesületi voltának hagyományos tartozékaira még mindig sokat költ. De mindkét hibának gyökere ott van az alapszabályokban. Azért vádolólok az anyagi erők csekély voltán kívül a jelenlegi szervezetet is.

Változtatás ezen csupán az alapszabályok megváltoztatásával lehetne. Csakhogy még akkor sem nyernénk eleget, ha a Múzeumegylet, a legegyszerűbb és legolcsóbb szervezettel, összes jövedelmét múzeumára fordítaná.

Összes jövedelmünk, a mit 1903-ra várhatunk, 32529 korona 44 f. Ez az összeg mind sem volna elegendő az Erdélyi Múzeum összes tárainak egyaránt kielégítő föntartására és fejlesztésére még akkor sem, ha minden tár kellőleg volna már is elhelyezve. A Múzeumegyletnek egész alaptőkéje sem volna azonban elegendő arra, hogy tárainak csak fele számára is megteremtse a hosszabb fejlődést megengedő helyiségeket.

Ezeket a helyiségeket, az állammal kötött szerződésünkben bízva, az államtól várjuk, — bizony már elég hosszú ideje hiában.

Ugyancsak az államtól várunk, és részben kaptunk is, az egyes táruk számára vezető szakembereket. Hogy ilyeneket magunk szervezzünk, arra megint kevés volna az összes jövedelmünk is.

Végre szintén az államtól várunk újabb anyagi támogatást gyűjteményeink gyarapítására és föntartására is.

Hol hát az erkölcsi alapja annak az egyesületnek, a mely legfőbb céljainak eléréséhez mástól várja az eszközöket és azokhoz önmaga csak elenyésző csekéllyel járulhat? És milyen lélekkel léphet az ilyen egyesület működésének, voltaképp csak tengődésének egyik évéből a másikba át, ha azt is, a mit mástól vár, előrelátólag hiába várja?

Új és alkalmas helyiségeket táraink legnagyobb része, belátható időn belül, nem fog kapni. Nem fog kapni még az állattár sem; pedig helyiség dolgában annak legnagyobb, mondhatni, megölő az állapota.

Minden tárnak adott az állam a maga szaktudományában többé-kevésbé kiváló vezetőt, a kitől a néki nyújtott tanári fizetésnek uzsorakamatái fejében egy-egy tár vezetését is megkívánja. De adott-e abban az egy emberben mindenik tárnak elegendő szakszerű munkaerőt? Nem adott és nem is adhatott.

Például egy állattár rendben tartásához minden irányban szöveg hangzó gyarapításához és kellő tudományos felhasználásához korántsem elég a vezetőnek bármilyen tág látóköre és általános zoológiai műveltsége. A múzeumi munka, különösen az állatvilág terén, minden csoportnak külön, szakszerű művelőjét követel meg. Az állat-

ország minden egyes osztályainak rendszertana, a tulajdonképi múzeumi föladat, olyannyira különbözö, hogy csak egynek-egynek megtanulása, begyakorlása évekig tartó külön munkát követel; és mindenik osztály annyi alakot, annyi fajt számlál, hogy soknak, főleg a múzeumokban leginkább szereplöknek, rendezése és összegyűjtése egy-egy ember egész életmunkájának is sok.

Az összes ismert ma is élő állatfajok számát a nyolczvanas évek közepén 272,090-re tették. Tekintetbe véve az utolsó két évtizedben kifejtett óriási rendszertani munkásságot és főleg az Európán kívüli földrészekből gyűjtött rengeteg anyagot, aligha tévedek, ha a ma már összegyűjtött, igaz, hogy jórészt még pontosabb leírásra és megnevezésre váró, állatfajok számát félmillióra teszem. Ebből legalább 400,000 Izeltlábú-állat, és pedig túlnyomólag Bogár.

Nincs ember, a ki csak az összes magyarországi bogarakat is ismerné avagy könnyű szerrel fölismerné. Csak egy-egy ritkább bogár meghatározása is napok megfeszített munkájába kerül még a leggyakorlottabb specialistának is, pedig Magyarország bogárvilágát, a Gerinczesekén kívül, még leginkább ismerjük.

Az alsóbbrendűek nagyobb részének világa Magyarországon még jóformán járatlan terület. Az Atkafélék közül egy egyetemi éveit most végző tanítványom, Tafner Vidor, az egy év alatt gyűjtött mintegy 200 fajból csak hatvanat volt képes egy év alatt meghatározni, és a 60 faj (illetőleg változat) között 48 olyan van, a melyet Magyarországon eddig még senki sem észlelt.

Mikor engem Kolozsvárra egyetemi tanárrá kineveztek, sejtelmem sem volt arról, hogy nekem majd egy múzeumi állattárt kell igazgatnom, és senki sem kérdezte tőlem, értek-e valamit múzeumi dolgokhoz. Nem is értettem. Egész addigi munkásságom nagyon messze járt minden múzeumi dologtól és önálló rendszertani gyakorlatom is csak egy állatosztályban volt.

Egyetemi tanári működésemhez az Erdélyi Múzeum állattárára nem volt semmi szükségem. Főélethivatásomnak ma sincs semmi köze hozzá. Azok mellett a hatalmas élettudományi problémák mellett, a melyeknek megoldásában nemzetközileg vezető szerepem jutott, nagyon is eltörpül az a kérdés, hogy egy múzeumban százzal több vagy kevesebb-e a meghatározott bogár.

De azért igyekeztem a tudtom és akaratomon kívül reám rakott teher viselésébe beletanulni, és, hogy annyi munkát fordítottam a múzeumra, hogy az vezetésem alatt annyit gyarapodott, a mennyit a Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége föl sem tételizett, a mennyit tehát méltán nem is kívánhatott tőlem senki, azt — úgy hiszem — az 1900. évről szóló jelentésemben, számokkal eléggé kimutattam.

Mindazonáltal olyan ember kellett volna az állattár vezetésére, a kinek tudományos életföladata megoldásában nem csupán teher, hanem szükséges eszköz volna az állattár. És még akkor is, ha ilyen ember volnék, igazán szakember csak egy állatcsoportra nézve lehetnék. A többire nézve kellene más, legalább négy-öt kellő képzettségű segítőtárs.

Legalább az állattár számára, tehát hiába várta a Múzeum-egylet az államtól a szakszerű munkacróket.

Ha valaha új állattani intézetet tervezhetek és építtethetek Kolozsvárt, minden esetre azon leszek, hogy abban a rendszeres állattan tanszéke is bő helyet találjon és nem fogok nyugodni addig, míg az Erdélyi Múzeum állattárát a rendszeres állattan kolozsvári tanárának kezébe nem adhattam át. Nagy hasznára lesz az Erdélyi Múzeum-egyletnek ha ebben majd engemet, tőle telhetőleg támogat.

A mi végezetül az államtól várt új anyagi segítséget illeti, egyelőre, úgy látszik, abból is nagyon kevésre számíthatunk.

Az 1903. évi állami költségvetési javaslat az Erdélyi Múzeum-egylet segítésére 15,000 koronát irányoz elő. Ha már most ez az egész összeg a táraakra fordítatik is és ha mindenik tár egyformán osztoznék is benne, öt tár lévén, egyre jutna 3000 korona.

Nos, tisztelt Közgyűlés, a jelen év elején megvásárolt Clement-féle gyűjteménynek és egyéb másutt el nem rakható tárgyainknak a legszükségesebb elhelyezhetésére is több, mint 2560 koronáért kellett új szekrényeket készíttetnem és legalább 6000 koronára volna szükség, hogy a gyűjteménynek borszeszes anyagát, a melynek egy része még az Erdélyi Múzeum alapítása óta vár erre, mindenféle szedett-vedett üvegből, a hová belepréselték, tisztességes üvegneműbe rakhassuk át. Ugyanennyibe kerülne, hogy bogár-gyűjteményünk számára végre olyan szekrényeket és dobozokat szerezhessünk, a melyekbe ne ott menjen éppen be a moly, a hol néki tetszik: bogaraink és lepkéink nagy része ma szivarskatulyákban és kézelősdobozokban pompázik. Igaz, hogy ezeket legalább minden üres sarokba bele lehet dugni, ha egyébütt helyük nem akad.

Már most, tisztelt Közgyűlés, képtelenül szűk és alkalmatlan helyiségekben, az év nagy részén át őrségéd nélkül, majd őrségédet változtatva, 1800 korona évi átalánnyal tengődvén át az 1902. esztendő, ugyan miféle eredmények fölmutatását várhatják tőlem?

Hogyan, hogyan nem — mégis, éppen a múlt évben tetemesen és sok értékes anyaggal gyarapodott az állattár. Most csak röviden, a főbb dolgokat sorolom föl.

A múlt évi gyarapodáshoz tartozik, mert mostanában múlt egy éve, hogy Kolozsvárra érkezett, Nécsey Istvánnak, a kora halála miatt oly sokunktól síratott nagytehetségű művésznek ajánléka, egy remek lepkegyűjtemény, mintegy 5000 darabból álló. Művész kezére és a lelkes természetvizsgáló szeretetére vall abban

minden egyes lepkének mintaszerű kikészítése. Közszemlére kitett lepkegyűjteményünk példái már ugyancsak megfakultak: helyettük a Nécey lepkéi fogják gyönyörködtetni az állattár látogatóit.

Az évek óta napolii tartózkodásaim alkalmával összeállított gyűjteményéből a napolii öböl állatvilágának megérkezett tavaly 626 faj, csupa legelsősorú példa, sok olyan, a minővel talán egy más múzeum sem dicsekedhetik.

Ezekre a tengeri állatokra szüksége van gyűjteményünknek azért, hogy a nagy közönséggel és az egyetemmel szemben is teljesíthesse némileg a maga oktató hivatását, hogy az állatvilágnak általános képét segítsen megadni. Mert hiába, Medusák és Siphonophoronok nem úszkálnak sem a Marosban, sem a Szamosban; de még hozzájuk hasonló állatok sem. Valamikor, tán 20 év előtt is szerzett a Múzeum olyan állatokat; de azok már elromlottak, és a mostaniak különben is szebbek, mint a minők azok valaha voltak.

20 év múlva talán a mostaniakat is újjakkal kell majd pótolni. Nagyon kevés szemléltetésre használt múzeumi tárgy alkalmas erre 20 évnél tovább; a tengernek habszerűen gyöngéd szülőttei éppen nem.

Sőt lassanként ki kell cserélnünk gyűjteményünknek csaknem összes kitömött madarait és Emlőseit is. Igen nagy részük a mai múzeumokhoz szokott szemnek tűrhetetlenül rosszul van kitömve, sok különben is nagyon megkopott és kifakult. Mihelyt valamiből új és jobb példákat kapunk, azokat tesszük a közszemlére való gyűjteménybe; a régieket, mint az előfordulás bizonyítékait, bőrkévé átalakítva, tesszük el. Így már nagyszámú madarat alakított át bőrré FÜHRER LAJOS, az állattárnak ideiglenesen alkalmazott új őrségéde.

Ugyancsak FÜHRER és egy tanítványom, NEUWIRTH JÁNOS, 26 faj Emlősből és Madárból gyűjtött 45 darabot és készített ki bőrré.

Az állattár gyarapításának egy tavaly először próbált módja eredményezte azt az Atka-gyűjteményt, a melyet TAFNER VIDOR, IV. éves tanárjelölt és állattani intézeti demonstrator, állított össze. Ez a mód nem egyéb, mint hogy egyetemi pályakérdéseknél tűzöm ki olyan állatesoportok gyűjtését és földolgozását, a melyek éppen hiányoznak az állattárból, azzal a kikötéssel, hogy a gyűjtendő anyag az Erdélyi Múzeum állattárának tulajdonát fogja képezni. Így gyűjtött TAFNER az állattár számára, természetesen sok száz példában, mintegy 200 faj Atkafélét, a melyekből eddig 60 fajt és fajváltozatot határozott meg. Van közte néhány eddig még egyáltalán ismeretlen és 48 olyan faj, a mely Magyarországra nézve új.

A Turbellarius-féregeknek ugyanígy már tavaly kitűzött gyűjtése eddig még nem járt eredménnyel. Az idén újra kitűztem.

Magam a múlt évben, az akkor őrségédül alkalmazott Dr. Pataki Zoltán kíséretében, Brassó vidékén, azután három hétig a Bihar-hegységben, továbbá Rekiezelen és az Andrásy-havasokon végez-

tem gyűjtéseket. Különösen a Biharhegység a maga érintetlen őserdőivel mutatkozott hálás területnek, bár a talált fajok száma — csak gyűrűs-férgeket gyűjtöttünk — nem volt nagy; még nem dolgoztam föl az anyagot, de mintegy 15 fajra becsülöm s legnagyobb részt olyanoknak látom, a mit másutt még nem gyűjtöttem.

Kolozsvár környékén és egyéb kirándulásokon NEUWIRTH JÁNOS, IV. é. tanárjelölt, gyűjtött még mintegy 380 faj, részben ritka Bogarat, 1287 darabot. Ebből kikészített és részben meghatározott anyag 230 faj, 487 darab, kikészítetlen 150 faj, 800 darab.

Cseregýjteményünk számára vétel útján szereztem be Montenegróból 30 drb pelikántojást és 60 drb. denevért.

A múlt évi gyarapodás az állattár anyagának tételszámát 54,669-re emelte, a mely tételszám alatt több százezer drb értendő!

Elég gazdag anyag, tisztelt Közgyűlés! Bár oly rendezett és földolgozott volna, a minő gazdag! A most szerzett új szekrények legalább a Gerinczesek korszerűbb rendezését lehetővé fogják tenni. Ehhez az új rendezéshez és az új leltározáshoz beszereztem már — az igaz, hogy még nem tudom, miből fizetem ki — az új nyomtatványokat, címkéket, alapleltári könyveket és egyéb kellékeket. Hogy az új papirosokkal is úgy ne járjunk, mint a régi leltárakkal, a melyek ide s tova porrá válnak és olvashatlanokká barnúlnak, hónapokon át kísérleteztem mindenféle papirossal a mit a Rigler-részvénytársaság csak megszerezhetett számomra. Most már azt hiszem, az új leltárokat néhány száz évig bátran lehet majd forgatni: sem a lapok sarkai letöredezni, sem a levelek megbarnulni nem fognak. Csak legyen az új leltárokat kívül megíratni!

Ugyancsak a rendezés lehetővé tételére szereztem meg a zürichi Concilium bibliographicum rendszertani cédulasorozatait, az 1896 óta megjelenteket mind, 1200 francnál nagyobb összegért, és így bár felénél többet az egyetem állattani intézetének terhére írtam, nem esoda, ha múlt évi állattári számadásaimat 700 koronánál nagyobb hiánnyal zártam le.

Tisztelt közgyűlés, könnyű múzeumot alapítani, de nehéz föntartani és bizonyos fokon túl fejleszteni. Ahol még semmi sincs, ott mindenre szükség van; egy bizonyos anyaghalmazt laicusok buzgalma is hamar összehord. Így hordták össze dicsére és lelkesedéssel, az Erdélyi Múzeum alapjait. És a mikor ehhez még negyedmillió forintnyi alaptőkét is teremtettek, azt hitték, az Erdélyi Múzeum jövője biztosítva van.

Pedig dehogy volt! Az állam nélkül rég tönkre ment volna. Most is csak az államtól lessük és várjuk a lehetőséget, hogy a

¹ Megjegyzem itt, hogy az 1890. évről szóló jelentéssel kapcsolatos kimutatás szedési hibából nem említi a *Százlábúak* (Myriopoda) 68 fajtát.

további haladáshoz megadja az anyagi eszközöket. Addig csak tengődünk. És 15,000 korona segély mellett is csak tengődni fogunk.

Új helyiségek, új emberek és legalább 100,000 korona évi dotatio: ez kellene, hogy fölvirágozhassék, az Erdélyi Múzeumnak! Meg tudja ezt adni a tisztelt Közgyűlés? Avagy talán tud teremteni olyan országos mozgalmat, a mely mindezt az állam nélkül is megadja? Nyolcz millió korona talán elég volna hozzá!

Egyelőre, kérem, méltóztassék jóakarólag és elnézően tudomásul venni azt a keveset, a miről az 1902. évet illetőleg beszámolhattam!

Jelentésemnek szíves tudomásul vételét kérve vagyok

Kolozsvár, 1903. évi május hó 21-én

az igen tisztelt Közgyűlésnek alázatos szolgája

DR. APÁTHY ISTVÁN.

Jelentés az Erdélyi Múzeum Ásvány- és Földtani gyűjteményeinek állapotáról az 1902-ik esztendőben.

Igen tisztelt Közgyűlés!

A gyűjtemények életének legfontosabb megnyilatkozása, a tárgyakban való gyarapodásban, a tárgyak tudományos feldolgozásában, a feldolgozott tárgyak szemléltető kiállításában és abban van, hogy mennyire tölti be szerepét a nagy közönség oktatása, izlésének nemesítése, az általános műveltség emelése terén.

Ásvány- és földtani gyűjteményünknek múlt évi történelméből a följegyzésre méltóbb adatokat ezen szempontok szerint óhajtván csoportosítani, szólni fogok

I. a gyarapodásról.

Gyűjteményeink gyarapodása az 1902-ik esztendőben részint rendszeres gyűjtés, részint vásárlás, részint ajándékozás által ment végbe.

a) A legtermészetesebb módja a szaporodásnak a *tervszerű gyűjtés* útján való szaporodás, mert ez tulajdonképen az időszerinti múzeális és tudományos szükségleteknek a természetes kielégítése, valóságos munkával keresett táplálék, a melyik éppen azt az anyagot szerzi meg, a melyikre legnagyobb szükségünk van, a melyik ennek következtében leggyorsabban vérré válik az élő múzeumban.

Ezek során első helyen kell megemlítenem a Vlegyásza-Bihar-hegység közeteinek, ásványainak már 1901-ben megkezdett rendszeres összegyűjtését, a mi jókora lépéssel haladt előre az elmúlt évben és az említett hegység központi tömegén kívül sorra került ennek a Sebeskőröstől északra húzódó, a Meszes vonulatát támogató eruptívus testrésze is. Az itt végezett, fáradságos gyűjtések kapcsán 521 darab példával gazdagodott gyűjteményünk.

Az Erdélyi-medence nyugati szegélyére vonatkozó gyűjtéseink sem szüneteltek egészen. Ezekkel kapcsolatban megkezdtük a nyugati Határhegység mesozoos eruptívus vonalának a rendszeres gyűjtését és tanulmányozását is, a mit közös, bevezető és tájékoztató kirándulásunk után K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND assistensi teen-

dőkkel megbízott, végzett egyetemi hallgató folytatott elismerésre méltó buzgósággal.

Ezekről a rendszeres, tervszerű gyűjtésektől külön választva emlékezem meg azokról a gyűjtésekről, a melyek a kinálkozó kedvező alkalom felhasználásával, rendszerint apróbb megbízások folytán, kevés költséggel, tudományos és múzealis szempontokból nevezetes helyekről látnak el bennünket némelykor becses anyaggal.

Az ilyen *alkalomszerű gyűjtések* némelykor Erdély, sőt ritkábban hazánk határán is túl vezetnek. Alapszabályaink 3. §-a szerint múzeumunknak „a honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése és tudományos feldolgozása a főczél”-ja, meg kell azonban jegyezmem, hogy ezek az apróbb, alkalomszerű gyűjtések mindenkor legszigorúbban e főczél elérését segítik elő.

Ha valamelyik tudományágban, úgy első sorban a szervesetlen testek nagy birodalmában, kizárjuk a lehetőségét is annak, hogy általános igazságokat meggyőzően mutassunk be, vagy hogy a tudomány haladásával lépést tartsunk, mihelyest szűkebb határokkal áthághatlanul körülzánczoljuk magunkat. Hisz a föld minden részén végzett geológiai kutatások a többi égitesteken egészülnek ki! Annak a meteoritöknek anyaga pedig, a melyik hosszú égi útján véletlenül *Mócs* község felett robbant szét 1882. febr. 3.-án és ennek következtében, gyűjteményünknek legnagyobb szerencséjére, javarészeben hozzánk került, teljesen idegen nemcsak hazánk testére, hanem az egész földre nézve.

Alkalomszerű gyűjtés révén jutott gyűjteményünk *Karinthiából* és *Tyrol* déli részéről, főleg *Predazzo*ból, a petrographusok Mekkájából, olyan sorozathoz, a melynek gyűjteményünk az összehasonlítás tekintetéből a legnagyobb hasznát veszi. Alkalomszerű gyűjtés révén jutottunk néhány *pécsvidéki* kőzethez és örömmel fogjuk fogadni, ha *BÓDIS FERENCZ* végzett tanárjelölt, ígérete szerint gyűjtését legközelebb kiegészítendő. Alkalomszerű gyűjtés folytán növelte *MERTIUS VAZUL* IV-ed éves tanárjelölt Radnavidéki gyűjteményünket, *BALOGH ERNŐ* II-od éves tanárjelölt pedig *Mária-Radna* vidékéről hozott, megbízásunk szerint, néhány kőzetpéldát gyűjteményünknek.

b) Az ásványtár átalányának tekintélyes részét (711 K. 50 f.-t) *vásárlásra* fordíthatunk, minek révén szintén becses anyag, 111 drb kőzet, 46 drb ásvány, ezek között több, eddig képviselve nem volt faj és néhány kővület került gyűjteményünkbe. Ezek legnagyobbbrészt *THEMAK EDE*, *FRIEZ J. MARTHEN*, *D. FOOTE*, *DR. L. EGER* ásványkereskedőktől és csak nagyon kis részükben származnak vidéki bányászok és kőfejtőktől, kik időnként eladás végett tárgyakat hoznak gyűjteményünkbe.

c) *Ajándékozás* által is igen sok becses anyaggal gyarapodott gyűjteményünk, a melyek között első helyen kell megemlítenem

Nagyág vidékéről a felső-csertési FERENCZ JÓZSEF altáróból és az ezzel kapcsolatos légaknákból származó 180 drb kőzetet számláló gyűjteményt, melyet a nagyági m. kir. és társ. tellur-aranybányamű igazgatóságának köszönhetünk.

Emeli ezen sorozat értékét a hozzáadott szelvényrajz, melyen minden egyes példának pontosan meg van jelölve előfordulási helye. Ha arra gondolunk, hogy ez a gyűjtemény az erdélyi részek egy nagyon érdekes bányavidékének a mélyéből, hozzáférhetlen helyekről ad pozitívus, közzétani bizonyítékokat, akkor a legőszintébb köszönettel kell kisérnünk a nevezett bányai igazgatóság bölcs elhatározását, a melylyel ezt a gyűjteményt nemcsak megmentette az elkallódástól, hanem olyan helyre juttatta, a hol tudományos tekintetben is érvényesülni fog.

HANDL KÁROLY úr Révről jurakori kövületekkel és kőzetekkel ajándékozta meg gyűjteményünket. DR. GREISIGER MIHÁLY Kézsmárkról újabb szép sorozattal egészítette ki azt a kis gyűjteményt, a melyet a gánoczi kövületes, diluvialis mésztufából már 1901-ben küldött volt. FÁBRY JÁNOS nyugalmazott főgymn. igazgató 1 drb úrvölgyi coelestin kristályt ajándékozott DR. RICHTER ALADÁR igazgató társam szíves közvetítésével. DR. RIGLER GUSZTÁV egyetemi tanár a bánffi-hunyadi és a mócsi furásaiból származó sorozatpéldákkal kedveskedett gyűjteményünknek. OROSZ ENDRE, apahidai igazgató-tanító, dacitufákat, BENEDEK ANTAL, apáczai állomásfőnök, mammoth agyartöredéket, BORBÉLY ZOLTÁN, végzett tanárjelölt, pedig Hideg- és Melegszamos községek határában végezett gyűjtéséből származó kőzetsorozatot ajándékozott tárunknak. K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND 5 drb túri coelestin kristálycsoporttal, ezek között egy 12 Kg. súlyú példával, BALOGH ERNŐ, tanárjelölt, bácestoroki, eocänkori kövületekkel, GYÖRFFY ISTVÁN, botanikai gyakornok, valamint magam is különféle helyről származó kőzetekkel stb. gyarapítottuk gyűjteményünket. DR. PÓSTA BÉLA igazgató társam átadta a Dr. TORMA ZSÓFIA hagyatékából származó, 1 drb ismeretlen helyű aranyból, továbbá 65 drb lapugyi és 267 drb ismeretlen előfordulású kövületből álló gyűjteményt az ásványtárnak.

Legkellemeoseb kötelességemnek teszek eleget, midőn mind ezen adományokért nyilvánosan is őszinte köszönetet mondok. Nem tagadhatom el örömemet, melyet az ajándékok számbeli és főleg becsben való gyarapodása felett érzek, mert én az ajándékokban nem egyedül gyűjteményünk iránti érdeklődésnek, hanem tárgyunkkal szemben nyilvánuló jóérzéknek, vonzódásnak, tehát a természettudományi intelligentia fokozódásának megnyilatkozását is látom.

Az összes évi gyarapodás darabszám szerint megüti az egy és félezer számot.

II. A gyűjtemény tárgyainak feldolgozása, kiállítása, látogatása.

Általánosan ismeretesek azok az, egyrészt tudományos állandó segítő munkás hiányában, másrészt nem megfelelő és szűk elhelyezésben rejlő okok, amelyekből kifolyólag a gyűjtemények és életének eme három különböző megnyilatkozását röviden, közös cím alá foglalva mutathatom be jelentésem második felében.

1. Rendszeres feldolgozás alá került a Vlegyásza és Bihar-hegységből gyűjtött tárgyak jelentékeny része, a mi lényegesen kibővítette, ebben a geológiai tekintetben fontos és érdekes hegységben, a múlt esztendők folyamán szerzett tudományos ismereteinket. Az 1902. évben két előadást tartottam erről a hegységről, egyiket Budapesten a földtani társulatban, a másikat orvos- és természet-tudományi szakosztályunkban. Vizsgálataink közben egy pár részletes vegyi elemzésre volt szükségünk, mit 50% árengedés mellett végeztet el a helybeli vegyikísérleti állomás. Fogadja érte hálás köszönetünket DR. FABINYI RUDOLF egyet. tanár, az állomás vezetője.

K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND assistens a Túr és Koppánd vidékén gyűjtött eruptívus kőzetekkel, ALBRECHT JÓZSEF IV-ed éves tanárjelölt a csertési altáró kőzeteinek vizsgálásával, MERUTIU VAZUL IV-ed éves tanárjelölt pedig Radna vidéki gyűjtésének tanulmányozásával foglalkozik.

DR. KOCH ANTAL budapesti egyetemi tanár kikölesőnözte meghatározás végett gyűjteményünkben lévő régibb és ebben az esztendőben szerzett harmadkori halmaradványokat. DR. LÖRENTHEY IMRE budapesti egyet. m. tanár Trionyx kőületeinket, DR. MELCZER GUSZTÁV budapesti e. m. tanár pedig Kakuk-hegyi hámait kristályainkat vizsgálja.

2. Gyűjteményünk tárgyainak szemléltető *kiállítására és rendezésére* térve át, meg kell említenem, hogy a rendszeresen feldolgozott vidékek anyagának kiállítását csak a hely hiánya akadályozza, mi miatt különösen szenved gyűjteményünk most, midőn a külső, vízlevezető csatornaacsónek megrepedése következtében nagyon nedvessé vált földközi szobáink falának és burkolatának aszfaltozása éppen folyamatban van. Abban a reménységben végezzük az itt elhelyezett gyűjteményeknek egyik szobából a másikba való költöztetését, hogy ennek a révén teljesen száraz, és jól használható helyiségekhez fogunk jutni a földközön is.

Befejeztük Erdély ásványainak geographiai rendben való kiállítását a földszinten utólag kapott egy ablakos nagy szobában, továbbá a rendszeres ásványgyűjtemény fiókokban lévő részének rendezését is. Ezt a nagy munkát vezetésem mellett K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND végezte. Gyűjteményeink összes helyiségeiben állandóan szükséges czédulázásokat, felírásokat, lajstromozásokat, a szemlélte-

tésre szolgáló rajzokat, szelvényeket, képeket KOPASZ GÉZA segédőrhelyettes csinálja, nem mindennapi ügyességgel. Apróbb rendezéseknél segítségünkre voltak időnként MERÜTI VÁZUL és BALOGH ERNŐ tanárjelöltek is. A gyűjtemények helyiségeinek tisztaságáért PÁZSI JÓZSEF és TÚRÓS ANDRÁS intézeti szolgák gondoskodtak.

3. Utoljára emlékszem meg arról, hogy gyűjteményünk, mint nyilvános gyűjtemény, mennyiben teljesítette fontos feladatát a nagyközönséggel szemben. Mint előbb, úgy az elmúlt esztendőben is minden lehetőt elkövettünk, hogy közönségünknek ez irányban nyilvánuló szükségleteit kielégítsük: szívesen szolgáltunk felvilágosítással, útmutatással, tanácssal aki csak élőszóval, vagy írásban e célból hozzánk fordult és nem panaszként említem, hogy eme szolgálatkészségünk a múlt esztendőben jelentékeny idő áldozattal járt. Bemutatókkal is szoktuk az érdeklődést fokozni és helyiségeinket vonzóvá tenni azokra nézve, akik ez iránt óhajuknak kifejezést adnak. Gyűjteményeinket minden ünnepnapon a meghatározott időben nyitva tartattuk és máskor is megnyitlak gyűjteményeinknek rendes körülmények között óvatosságból zárt ajtai azok előtt, akik ezért hozzánk fordultak.

Ezekkel óhajtottam vázolni ásvány- és földtani gyűjteményeinknek mult esztendei életét, mely után tisztelettel vagyok

a Tek. Közgyűlésnek
alázatos szolgája

DR. SZÁDECZKY GYULA.

4. Jelentés az Erdélyi országos Múzeum növénytáráról az 1902. évben, némi vonatkozással a »botanikus múzeum« megalapítására Kolozsvárt.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Erdélyi országos Múzeum növénytáráról szóló 1901. évi jelentésemet, a mely nem éppen fényes viszonyaink közepette csak az imént jelenhetett meg, azzal kezdettem, hogy csak is a pusztá adatok chablonos felsorolását kerülni óhajtom.¹ S ime, a t. Közgyűlés e mai napján, most, a midőn a még egységes növénytárról negyedik jelentésemet adom elő, úgy van, hogy már is kénytelen vagyok minden közérdekű kérdés bővebb fejtegetését mellőzni, csupán arra szorítkozván, hogy 1902. évi növénytári munkásságunk pragmatikus képét a lehető legrövidebben előadjam.

A közömbösség minden oldalról föltornyosuló fellegei homályosítják el — t. Közgyűlés! — mindenha ideális törekvéseim égboltját; az e perczben tanúsított rideg magatartás — és ez a végtelenül szomorú — *avult principiumokból kiindulva* bilincseket kíván kezemre

¹ Fölfogásom szerint t. i. az a helyes eljárás egy-egy múzeumi jelentés előadásánál, ha a tár vezetője irányeszméket pendít meg, olyanokat, amelyeket követni kíván, vagy pedig a melyekről föltételezi, hogy a múzeum összes érdekeire való tekintettel hatással lehetnek mindazokra, a kik a múzeum ügyeit intézik. Az eszmék diadaláért küzdeni kell, kétségtelen s az Erd. Múzeum egy némely részéről hangoztatott „fortiter in re, suaviter in modo“ csak jámbor óhajlás s múzeumi ideálokért küzdő tagjait e Múzeum mai szervezete egy cseppet sem segíti; a lefolyt négy év alatt így tapasztaltam s e tapasztalat sokra nézve — legalább ez idő szerint — kedvemet szegi.

Pótlólag megjegyezni kívántam ezt, amidőn közgyűlési indítványra elhatározta az Erdélyi Múzeum igazgató-választmánya azt, hogy a táarak jelentéseit ez úttal véka alá nem rejti (eddig ugyanis „petit-szedéssel“ ez úgy volt!) s a Magyar Orvosok s Természetvizsgálók Kolozsvárt tartandó XXXII. vándorgyűlése alkalmából — amelyen én, mint akit a Múzeum-(botanikus) kert ügyében súlyosan megbántottak, fájdalom, személyesen részt nem vehetek — külön kötetben is ki fogja adni.

Helyes, de nem csak ünnepies alkalomra való intézkedés.

A Múzeum nem a jól-rosszul írott jegyzőkönyvekben, hanem a táarak munkásságát föltüntető évi jelentéseiben él s ép ezért kívánatos volna, hogy ezek a jelentések, alkalmas formában s a kellő időben ezentúl évenként a nagy közönségre nézve hozzáférhető módon rendszerint külön is kiadatnának.

rakni a munkásság ama területén, a melyet oly mesésen szépnak láttam a szebb jövőről álmodozó szemével.

A virágok praedestinált földjéről — melynek rögeit Kolozsvárt a chemikus is, a zoologus is otthonosan taposhatja, csak éppen a biologus botanikus nem! — számúzni azt, ki vért s éltet áldoz a *növény-élet* megfigyelésére, a vele kapcsolatos s mulhatatlanul szükséges eszközök összeremtésében; — a ki pajtát kapott, igaz, szépen megépített falak között s örült neki, hogy paradicsomot teremthet, talán csak azért, hogy „én ültessem az almafát . . .“ ? Dolgok, a melyeken egy könnyen átsiklani nem lehet.

Ugy tetszik, fölbredtem! — s hogy mit látok, arról talán máskor s jobb alkalommal; amennyiben az egykor szebb sorsnak örvendett Múzeumkertért való küzdelmem jutalma valóban az 1903. III. 17.-n kelt emlékezetes ministeri rendelettel nyerne végleges szentesítést.

Mindenekelőtt bejelentem s kérem: szolgáljon a t. Közgyűlés szives tudomására, hogy a Múzeumnak, eddigelé egy meglehetősen (főleg cryptogamiusok tekintetében) fogyatékos herbariumból álló *növénytára, fejlődésében immár hármás csapáson halad.* Ennek megfelelően jelentésemet is három szakaszra osztom.

A) Botanikus Múzeum.

I. A szemléltető gyűjtemény teszi egy múzeumi növénytár voltaképeni múzealis magvát, elégszer s kifejezetten hangsúlyoztam.¹ Bár a rendelkezésre álló eszközeink szinte szegényesen csekélyek voltak, — hisz a tavaly megadott 2000 korona kölcsönből tatarozgatta magát a növénytár a kilátásba helyezett arany-alapi kamatok helyett! — jobbadán jó magam ingyen s derék tanítványom Győrfy István ifjú lelkesedéséből eredő munkájával állandó volt a gyarapodás s közel hiszem az időt arra, hogy róla kis vezető catalogust is írassunk.

Ha megértének s eszméim diadalra juthatnak, a Múzeum a növénytár e legifjabb hajtásában is fogja látni muzealis tekintetben való botanikai munkálkodásunk főfeladatát; vagyis abban, hogy szemléltető gyűjteményünknek, a voltaképeni botanikus múzeumnak az alapját szilárdan megvesse s napirendre tér a kizárólagos „növény-száritás“ divatját s idejét múlt meddősége felett.²

¹ Lásd az Erdélyi orsz. Múzeum növénytárának állapotáról szóló 1899., 1900. s 1901. évi közgyűlési jelentéseimet az Orvos-természettud. Értesítő (Természettud. szak) XXI. (1899), XXIII. (1901), XXIV. (1902) kötetekben.

² A mint 1898 tavaszán a Magyar Nemzeti Múzeum növénytani osztályának a vezetését átvettem, hasonló programmal kezdettem meg n. múzeumi működésemet. Egyebek között Helgoland s a Keleti Tenger alga-óriásaiból mintaszerű sorozatot állítottam össze, a melyeknek megmaradt másodpéldányai hasonló kiállításban az Erd. Múzeum botanikus múzeumában is láthatók; a

Az a *Welwitschia mirabilis*, a melynek az európai múzeumokban páratlan két példáját a rostocki botanikus kert inspectora

magam költségén gyűjtöttem össze Helgoland partvidékén s a Keleti Tenger mellékén s mindezeket külföldön való távollétem idejében (előttem mindig feledhetetlen áldozatkészséggel) a feleségem präparálta

A szemléltető gyűjtemény, illetőleg a hazában először általam inaugurált botanikus muzeum szervezését, amelynek nyoma sem volt a Nemzeti Múzeumnál, mint a N. Múzeum növénytárának egykori vezetője — egyetemlegesen az osztály mostoha sorsa miatt eladdig a padláson hevert objectumokkal (fagyűjtemény stb.) — ezzel a képsorozattal is indítottam meg. Hivatali utódom mindezeket eltávolította az osztálynak amúgy is gyér látogatóinak a szemei elől, nyilván azért, hogy »rendet«, azaz pusztá falakat teremtsen. De gustibus . . .

A Magyar Nemzeti Múzeum Multja és Jelene cz. s 1902-ben kiadott jubilaris dísműben (lásd a 269. lapon) mindössze pár hónapon át tartott activus muzeumi működésem azonban hasonló, szinte megbotránkoztató elbánásban részesült; nevem czége alá foglalván annak az osztálynak összes vétkei, amelyet — HAYNALD hagyatékára számítván — hivatalból eladdig soha föl nem karoltak s amely elődöm (ISTVÁNFRI) idejéig, vagyis évtizedeken át a folyosóra szorult ethnographiai muzeum egy oldalszobájába, azaz egy fölötté fogyatékos kis herbariumba zsugorodott össze.

A Nemzeti Múzeumnál utódomnak irányomban elkövetett sajnálatos bal lépése következtében kénytelen vagyok kijelenteni, hogy muzeumi működésemet FILARSZKY FERDINAND úr ismerheti a legkevésbbé. Azért, mert egy intézmény — amelyet szívem egész melegével és tisztességtudással karoltam föl, — szemtanuként, SZALAY Imre min. tan. igazgatón kívül, STAUB professor a megmondhatója! — alattam történt haladását csak az bírálhatja jogosan, a ki azt akkor is látta, még mielőtt átvettem. FILARSZKY úr pedig nem látta.

Ám fültánúja volt a n. muzeumi igazgató meleg elismerésének és kezében volt a N. Múzeum. igazgatósági ülésén előadott programom; ennek, valamint jelentéseim morzsáit (lásd pld. id. h. a 287. lapon közölt képet) az állítólagos kezdeményező rózsás, de nem igaz képében, úgy a hogy most változtatja be és jól tudja, hogy ép az igazságtalanul szememre lobbantott »legszebb tarkaság« volt indító oka a növénytári helyiségek szaporításának, amit az acták bizonyosága szerint talán mégis csak nekem köszönhet, — az osztály rendes állami javadalma beállításával (addig az sem volt) s teljes átbutorozásának a végrehajtásával, az addig egy kazalban hevert herbariumi collectiók szép számú sorozatának a megmentésével s még más egyebekkel együtt.

Az osztály igen nagy becsű könyvtárának (amelyet jeles seriesekkel egészítettem ki) ugyancsak „bűnöm“ gyanánt fölrott szigorúan betűrendes fölállítására nézve (sem állvány, sem leltár, sem czédula katalogus!) végül csak azt jegyzem meg, hogy ennek két gen nagy oka volt. Az egyik az, hogy a szakemberek nagy érdekére leltár nélkül való osztály in toto és ex offio dolgozó műhelylyé lett. E forró nyári napok alatt végzett colossalis munka egyetlen hivatott tanúja csak STAUB, a bíróságilag kiküldött szakértő s arról FILARSZKY úr ugyancsak mit sem tud; bár erről is tudomást szerezhetett volna, ha tollát a historiai igazságérzés vezeti. Ezzel véget is ért az én n. muzeumi működésem.

Az állami vagyon leltárilag való pontos megállapítását követte az osztály helyiségeinek a kibővítése; a részemről kiverelkedett kényelemben való »rendes elhelyezkedés«-nek kétségen kívül nem csekély munkáját, távozásom folytán, természetesen „hálás“ utódom örökölte; a kinek egyéb kicsinyes vádaskodásával

(H. BAUM) révén Angolából¹ az Erd. orsz. Múzeum botanikus múzeuma részére megszereztem, az idők gyors romlásának kitett herbariumi fasciculusok töredékes s ép e miatt a tudományra nézve legtöbbször haszontalan tartalmánál fogva egymaga többet mond.

Szemléltető gyűjteményeink e fajta terjedelmes objectumokkal való gyarapítását azonban szinte lehetetlenné teendi a helyszűke; panasz, a melyet — fájdalom — évről-évre kell megismételniünk, mindaddig, míg intéző köreink czéljainknak megfelelő s botanikus kertben külön álló általános növénytani intézet s gyűjteménytár fölépítésére el nem határozzák magukat.²

B) Herbarium.

Hogy az egész tár szinte a legújabb időkig csak a „herbarium“ volt, a melynek fasciculusai olcsó János módjára készített rossz szekrényekben nyertek elhelyezést, említettem; valamint szó

már azért sem foglalkozom, mert irányomban tanúsított nagy elfoglultságának okait annak idejében (talán) megírandó biographiája fogja igazolni inkább, semmint a kezembe fogott toll.

Főnti fölvilágosítással tartoztam az ország egyik első culturalis intézménye ama prestige-ének, amely iránt mindenha rajongó lelkesedéssel s vonzalommal viseltem s amelynek érdekében reggeltől napestig (s nem éppen a szűken kiszabott hivatalos órák alatt) dolgoztam, sokszor napszámosként, a tudomány igaz szeretetéből — és nem pénzért.

Tartozom enyilatkozáttal e helyen is s fölvilágosításként való közreadásával a magyar természetbúvárlat minden igaz barátjának, következképpen a jelzett vándorgyűlésen résztvevő s botanikai törekvéseink iránt érdeklődő tagoknak, a kik annak idején biznyára figyelemmel vették a Magyar Nemzeti Múzeum Multja és Jelene cz. diszművet, hogy lássák, hogy legigazabb törekvéseinkben is onnan ér a méltánytalan támadás, a hol inkább bajtársi közreműködésre számíthatna s nagy joggal talán ép e sorok írója.

¹ 147 korona s 30 fillérbe került, tehát fölötte olcsón jutottunk hozzá.

² Az adott helyi viszonyokhoz képest butorzáttal már is kitűnően el vagyunk látva, a mit a nm. Cultusministeriumot illető hálás szó hangján külön meg kell említenem. Mellékesen a Múzeum is hozzájárult a Régiség-tár néhány jobbféle, de régi szekrénydarabjával, amelyekért azonban a növény-tárnak 124 koronát kellett fizetnie.

Egyébiránt úgy botanikus múzeumi törekvéseimre, mint a vezetésem alatt álló általános növénytani intézet mai képére nézve, utalok arra a könyvre, a melyet „Egy Magyar Természetbúvár Úti Naplójából“ I. köt. 1—257. l-on 94 képpel, ezek közül 31, részben kettős autotypia-meléklet (Stein János m. kir. egyetemi könyvkereskedése Kolozsvárt) cz. alatt kiadok, lehetőleg abból az alkalomból, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlésüket az Erdélyi orsz. Múzeum meghívására 1903. IX. 6—10-ig Kolozsvárt tartják; illetőleg utalok arra az illusztrált cikkre, a melyet ugyancsak a fenti alkalommal kiadott s a Vándorgyűlés tagjainak szánt „Emlékmű“ számára intézetemre s a botanikus (Múzeum-) kertre vonatkozólag megírtam.

Ezt a cikket bővített kiadásban s több képpel illusztrálva: A kolozsvári „Ferencz-József“ tudomány-egyetem általános növénytani intézete és botanikus kertje cím alatt az intézet

esett már arról is, hogy ebből is viszonylagosan csak a virágos növények herbariuma juthatott tűrhetőbb állapotba; ellenben merő hamupipóke sorsa volt a cryptogamius gyűjteményeknek. Hely, mód s munkaerő hiányában ez a gyűjteményrészlet, főleg HEUFFLER-féle példák teljes elpusztulásával, igen sokat, ma-holnap majd mindent elvesztett, egy alkalommal demonstráltam volt az igazg. választmány előtt is a czélből, hogy a segítség ne késsék.¹

A növénytani tanszéknek Ő Felségétől a magyar királytól jóvá hagyott ketté választásával im nekem jut az a föladat, hogy szemléltető gyűjteményt is, nemkülönben az általános növénytani tanszék egyetemi méltóságának megfelelő cryptogamius gyűjteményt is szervezzek.

I. *Herbarium Cryptogamicum.*

Az ú. n. Virágtalan növények herbariumának bryologiai része, tavalyi jelentésemben említett módon, jeles segéderőt nyert PÉTERFI MÁRTON bryologus s dévai tanító személyében, a ki a nyert szabadság idejének ápr. 26 u. e. év aug. 2.-ig való részét intézetemben buzgólkodva töltötte, a tár részéről nyert anyagi segítséggel. Ez idő alatt:

a) rendezte az Erd. Múzeum moha-gyűjteményét a LIMPRICHT-féle rendszer szerint; kár, hogy sajnálatos anyagi okok folytán kénytelen volt szabadságát félbeszakítani s a kb. 15.000 példából, tehát már is tekintélyesen meggyarapodott bryologiai gyűjteményünk általa tervezett catalogizálását meg sem kezdhetette; annál kevésbbé, mert idejének még fenmaradó csekély részletét a vezetésem alatt álló intézetben részben microscopiumi tanulmányokra fordította, — részben a növénytár segítségével végzett Kolozsvár-vidéki, Tordazalathnai (Aranyos-völgyi) és rodnai, általában nagyobb szabású s főleg bryologiai czélzatú s „Erdély“ területét illető kirándulások vették igénybe. Az ekkép nyert nem csekély anyaghalmoz földolgozásán most fáradozik PÉTERFI, valamint GYÖRFFY és remélhető, hogy e révén nemcsak a mi gyűjteményünk, hanem az Erdély-területi moha-világ ismerete is szép dolgozatok publikálásával leend gazdagabbá. Megjegyzem, hogy a hunyadmegyei gyűjtés mohái determináltan már is be vannak osztva a törzsgyűjteménybe.

részéről külön is ki fogom adni. A rendelkezésre álló példaszámhoz képest szívesen szolgálok egy-egy példával, első sorban azoknak, akik a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók kolozsvári vándorgyűlésének tagjai voltak, amennyiben ez iránt való óhajtasukat esetleg írásban kifejezik.

¹ A segítség azonban késett, mindaddig, míg — szinte saját felelősségemre — jó magam nem segítetttem.

A midőn PÉTERFI úr szívből eredő köszönetet mond mind-ama támogatásért, amelyet a vezetésem alatt álló növénytar részéről nyert volt; viszont kötelességemnek tartom, hogy PÉTERFI úrnak az ügy iránt tanúsított nemes buzgalma fölött őszinte elismerésemnek adjak kifejezést. A kolozsvári botanikus kert bryologiai csoportjának a megalkotásában kivette a munka rá eső hányadát s ez a pompás kis csoport¹ — már is páratlannak mondható az európai botanikus kertek sorában. Erdély moha-világának számos genusát mutatja be sok fajjal, köztük a ritka *Catharinaea* Hausknechtii-vel, ama növényház környékén, a melyet az u. n. külső Muzeumkert területén 1902. őszén építettem meg s a melynek tropusi tájképére, az egykor nagyobb becsületben tartott Múzeum-kert megmentett Orchideáira, pálmáira stb. — e helyt is fölhevom a t. Közgyűlés érdeklődését.¹

A bryologiai gyűjtemény egyéb kisebb gyarapodásának a jegyzékét lásd² alatt.

Sorra került az eladdig pusztító porában szűzen hagyott zúzmó-gyűjtemény rendezése is, egyelőre a HEUFFLER-féle catalogus szerint. Ezt a munkát ugyancsak vezetésem alatt VARGA SÁNDOR intézeti h. demonstrator végezte dicséretes buzgalommal, amelynek alapján kitűnt, hogy van 202 zúzmó-genusunk 1144 fajjal s a HEUFFLER-féle catalogus szerint csakis 8 genus hiányzik 12 speciessel.

Az u. n. gomba-gyűjtemény pénzén szerzett szaporodását ugyancsak³ alatt mutatom ki.

A Cryptogamius-gyűjtemény különben most már használható állapotban van, fölállítása példaszereúsége tekintetében pedig elmondhatom, hogy ma az egyetlen a haza területén s a continensen párját ritkítja. Tessék megnézni.

E gyűjtemény kifejlesztése érdekében használom föl a kirándulások hosszú sorozatából nyert, úgy a virágos, mint a virágtalan cserepéldákat.

Igy küldtem volt a berlini Schultz: Tauschvermittlung für Herbarpflanzen cz. vállalatnak 1313 Anthophyton és 300 Pteridophyton herb. példát 13.619 u. n. egységértékben (egy egység =

¹ Lásd képen is az id. Emlékműben.

² 1. PÉTERFI M.-tól HOLUBY-, HAZSLINSZKY- s BARTH-féle, és észak-amerikai mohokért ..... 86 k — f.

2. U.-attól HUSNÓZ-féle lombos moha-gyűjteményért.... 40 „ — „

3. Bryophyta bavaria No. 1—100..... 18 „ 20 „

³ SYDOW: Uredineae, Fasc. 31. és

— Ustilagineae, Fasc. 6 összesen..... 19 k 40 f.

továbbá:

PAX: Herb. Cecidiolog. Lief. 9* ..... 5 „ 80 „

„ „ „ „ 10 ..... 5 „ 80 „

* = 1901. évi szerzés.

5 pfennig), a melyért viszont megfelelő értékű cryptogamius példák seregét kaptuk s kapjuk ezután.¹ A kirándulásokra fordított költség realizációja ebben a tekintetben tehát már is kezdetét vette s oly arányban, ahogy az eddig sohasem történt meg. A tervezett catalogusok szakszerű összefoglalásánál kívánok majd minderről részletes statisztikát is összeállítani, a mennyiben a nm. Cultusministerium egy második tanársegédi s egy muzeumi őr állásnak tanszékem mellett való szervezésével megadja azt a munkaerőt, amely nélkül ezentúl nem prosperálhatunk.

II. Herbarium phanerogamicum.

A virágos növények herbariuma a BAENITZ-féle *Herbarium Europaeum* viszonylagosan teljes gyűjteményével lett jelentékenyen gazdagabbá, amelyről szó esett ugyan már 1900. évi jelentésemben, de tulajdonunkká csak tavaly lett, miután vételára (547 k 80 f) a tavaly kiutalt 2000 koronányi kölesönből fizettetett ki.²

Ugyancsak a virágos növények herbariuma gyarapodását jelenti KUNSZT JÁNOS ajándékul adott növénygyűjteménye, amely Nográd-megyének floristicailag való ismertetésére nézve annyival is inkább forrásul tekintendő, mert KUNSZT — ajándéka révén ajánlatomra most már Muzeumunk egyik alapító tagja — évtizedek óta volt jeles buvára a nógrádmegyei flórának; megfigyeléseit a Kolozsvárt megjelent Magyar Növénytani Lapok II. (1878.) évfolyamában publikálta is és 1901. júl. 18.-n, tehát akkor, amidőn a *Nuphar sericeum* állítólagos termőhelyét (Miksi tó) fölkeresendő, őt losonci lakóhelyén meglátogattam, növénygyűjteménye átadását illető kéresem kárba nem veszett. A virágos növények herbariuma kisebb

¹ Megfelelő munkaerő hiányában csak ezután kerülnek beosztásra s akkor részletesebb kimutatást adok erről, valamint arról az acquisitióról, amelyet folytatásaként még csak ezután fogunk megkapni.

² Részletezése a következő:

Herb. Europ. Liefer. 64. 67—69.....	52 Mk	— pf.
„ „ „ 51. 52. 55. 56. 65. ...	24	„ — „
„ „ „ 70— 74.	64	„ — „
„ „ „ 75— 80.	72	„ — „
„ „ „ 81— 87.	82	„ — „
„ „ „ 88— 94.	88	„ — „
„ „ „ 95—101.	89	„ — „
„ „ „ 102—108.	80	„ — „
„ „ „ 109—115.	68	„ — „
„ „ „ 116—122.	60	„ — „

	679 Mk	— pf.
ebből 33% engedmény	226	„ 35 „
	452 Mk	65 pf.
két láda és expeditio	8	„ 35 „
végösszeg	461 Mk	— pf.

gyarapodásának sorozatát¹ alatt közlöm, a tavalyi jelentésből kimaradt s *-gal jelzett részletezéssel együtt.

Kirándulásaink jegyzőként szokásos módon táblázatos kimutatás alakjában közlöm az I. mellékleten, amelyből kitűnik, hogy gyűjtéseink s buvárlataink mindenkor centrumául bár az ú. n. erdélyi területet tekintjük, azt természetesen szem elől soha nem is tévesztettük; ámde a gyűjtemények elkerülhetetlenül szükséges típusokkal s a csereviszony ápolása, különösen pedig *Muzeumunk* „országos” jellegére való tekintettel fölülemelkedni kívánván a provincialismus alacsonyabb színvonalán, figyelemmel voltunk és leszünk a magyar haza egész területére, sőt ennek közművelődési érdekei szempontjából — ha módunk engedi — még távolabbi földekre is, mert azt így kívánja egy „országos” Múzeum érdeke.

Munkába vettük az általam megszerzett Herbarium Baumgartenianum indexének az összeállítását, amelyet az ősszel itt tartandó Magy. Orv. és Természettudósok XXXII-ik vándorgyűlése kapcsán kívánok közzé tenni, mint olyat, amely szélesebb körök érdeklődését vonja majd magára, hogy mindannyian tudjuk, mit őrzött meg a kor a Baumgarten gyűjteményéből számunkra s hogy kötelezővé tegyem e gyűjtemény egységében is sértetlen fentartását, úgy, amint azt egy ú. n. herbarium classicum megkívánja, minden »egy emberi agyban szülemlett correctivum« nélkül, ami végre is irodalmi föladat s egy gyűjtemény anyagának a rovására nem mehet, mert nem szabad! E gyűjtemény megváltása további részletül újból 150 formolum präparatumot készítettünk; ezeket alkalom adtával útnak indítottam a nagyszombati állami főgymnasium számára.

Végül köszönetemet fejezem ki munkatársaimnak és pedig WALZ LAJOS botanikus kertinspectorinak, GYÖRFFY ISTVÁN tanársegédi teendőkkel megbízott I. r. demonstrator, FURÓ MIHÁLY ált. növénynt. int. II. r. demonstrator, továbbá GREISINGER IRMA k. a., BUTUJÁS GYULA, PÁPAI JÓZSEF, VARGA SÁNDOR intézeti helyettes demonstratoroknak, ügybuzgalmukért; sok muzeumi föladat megoldása segítségükkel vált lehetővé.

E tekintetben való törekvéseink azonban elnyerendik-e az illő jutalmat, vagyis a kitűzött célnak megfelelő siker koronáját: munkánk betetözését látják-e majd halandó szemeink? — kérdés, melyre ma még csak megközelítőleg sem felelhetünk.

Miért? — tudják a részletekbe beavatottak s megértik a beve-

¹ Flora Polonica, Cent. IX.....	20 k 10 f.
Kneucker, Carices exsiccatæ Lief. 8. 9.....	19 „ 40 „
* Herbarium normale, Cent. XXXIX. XL.....	64 „ — „
XLI.....	27 „ — „
* Flora Bavarica, Fasc. III.	19 „ 20 „

zető sorokban megnyilatkozó s nem éppen jogosulatlan pessimismusom alapját.

Szolgáljon a növénytar 1902. évi munkaidejéről s állapotáról ez úttal előadott egyetemes jelentésem szíves tudásúl.

DR. RICHTER ALADÁR,
egyet. ny. r. tanár,
Erdélyi Orsz. Múzeum növénytani osztályának
igazgatója.

I. MELLÉKLET.

Magyarország (különösen erdélyi) területén az 1902. év folyamán végzett gyűjtő kirándulások.

Sorszám	Hó	Nap	H e l y	Sorszám	Hó	Nap	H e l y
1	Márcz.	16	Hója. Bácsi torok	19	Jun.	3	Plecska-völgy
2		22	" " "	20		9	Hideg-Szamos—Vle-
3		23	Kolozsvári szénafű	13		13	gyásza
4			Erdőhát vidékén	21		15	Kolozs környéke
5	Ápr.	15	Keresztényhavas	22		22	Jegenyefürdő környéke
6		18	"	23		29	Tordai sósfürdő kör-
7		19	Bácsi torok				nyéke
8		20	Kolozsvári szénafű	24		"	Brassó: Hangenstein
9	Május	2	" " "	25		30	Gömör-sziliczei fennsík
10		3	Szászfenesi kőbánya	26	Jul.	3	Kolozsvár, „Peana“
			és környéke	27		5	Plecska-völgy
11		5	Szászfenesi kőbánya	28		6	Maros-Újvár
			és környéke	29		8	Torda hasadék
12		7	Tordai sósfürdő kör-	30		10	Brassó: „Czenk“
			nyéke	31		11	Hideg-Szamos
13		8	Torda—Offenbánya	32		26	Ünőkő, Korongyis,
14		9	Offenbánya—Topán-	30		30	Rodnai havasok
			falva	33		31	Nagyvárad „Püspök-
15		10	Topánfalva „Podur“				fürdő“
			erdő	34	Aug.	6	Szelicsei tó
16		11	Topánfalva „Lucsia“	35		—	Balaton környéke
			barlang	36		—	Tátra-vidékén: Csorbai
17		12	Verespatak „Csetatye“			—	tó körül
18		13	Topánfalva—Zalatna	37	Oct.	20	Arad: Kladvovai völgy